MARGARITA

ROMANAS

Geriausias 2020 m. suomių romanas

ANNI KYTÖMÄKI

TYTO ALBA

ANNI KYTÖMÄKI

MARGARITA

ROMANAS

Iš suomių kalbos vertė
Aida Krilavičienė

VILNIUS 2023

Anni KYTÖMÄKI
MARGARITA
Gummerus Kustannus,
Helsinki, 2020

Knygos leidimą iš dalies parėmė

FILI FINNISH LITERATURE EXCHANGE

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Original title: Margarita
© Anni Kytömäki 2020
Published originally in Finnish by Gummerus Publishers
Published by agreement with Helsinki Literary Agency
© Jenni Noponen | Gummerus, viršelio iliustracija
© Aida Krilavičienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2023
© „Tyto alba“, 2023

ISBN 978-609-466-723-7

Jos laikosi susiglaudusios šonais, kiekviena savo vietoje. Vanduo srūva be paliovos, bet jos nenuilsta. Jos daro, kas lemta upės: minta tuo, ką plukdo vanduo. Upė traukia orą iš pasaulio aukščiau, neša burbulais, jos kvėpuoja. Augant samanoms, daugėjant metų randų, jos globia vis naujų kartų vandens vabzdžių lervutes ir žuvų jauniklius. Jos tarnauja upei, upė sūpuoja jas.

KARAS

Vyrą paguldo šalimais į lovą, kuri atsilaisvino popiet. Veidu jaučiu oro srautą, girdžiu seselės tylius nurodymus nešikams, sužeistojo myktelėjimą. Pro tvarstį skverbiasi silpna oranžinė naktinės lempelės šviesa. Sužeistasis aimanuoja iš skausmo per miegus, o gal kliedėdamas. Sutelkiu žvilgsnį į šviesą ir suprantu, kad tai pergalė, aš su visai neapakau.

Pasikviečiu seselę ir paprašau nurišti tvarstį. Ji liepia truputį palaukti ir atsiveda gydytoją. Tikrovėje, kurioje tebesu gyvas, pirmiausia pamatau atidžias vyro akis ir tvirtus skruostikaulius. Gydytoją tai pykdo, pagalvoju, tikrai pykdo tada, kai skaito medicininius leidinius. Straipsnius papildančiose nuotraukose tokie skruostikauliai rodomi tik kaip netinkamų rasių atstovų.

– Galim judėti toliau, – tarsteli gydytojas ir išeina.

Kai išpėdina ir seselė, žiūriu į eilę gultų geležiniais lovūgaliais koridoriuje, į skersinius prie sienos, į katedros pakylą kairėje pusėje ir švariai nuvalytą mokyklinę lentą. Lauko ligoninė užėmė mokyklą.

Judinant akis skauda tik truputį. Naujokas guli man iš dešinės aukštielninkas, akys užmerktos, skruostai sukritę, rankos ant apkloto sunertos kaip numirėlio. Ko gera, jis čia vyriausias, nors tamsiuose plaukuose žvilga tik kelios žilos sruogelės, sakytum, kūnas būtų panorėjęs vien dėl įvairovės jų įpinti. Vis dėlto ligonių

veidai išduoda amžių, nes nuoilsio ir skausmų nukamuoto žmogaus oda išblyškusi, plonesnė. Vyro kairė koja sutvarstyta, bet kas daugiau sužalota, nematau. Kiek sprendžiu iš ką tik girdėtų dejonių, jis dar ir karščiuoja, bet dėl kitko aplinkiniams turbūt nereikia jaudintis, nes jo nekarantinavo.

Jeigu tas vyras gimęs devyniolikto amžiaus paskutiniame dešimtmetyje, tai netgi tiktų man į tėvus, ir labiau nei tikrasis, nes tikrasis man per senas. Pasiverčiu ant šono, kad geriau matyčiau. Vyriausius paprastai siunčia ne žudyti, o kitokių prievolių vykdyti, nors dabar ir ginklai ne tokie kaip romanuose apie indėnus, jais dabar geba naudotis visokio amžiaus vyrai. Mudu su tėvu tikrai galėtume kautis vienoje gretoje, jeigu jo gyvenimas būtų susiklostęs kitaip. Jei čia gulėtų tėvas, kažin ar aš veikčiau ką kita nei dabar. Gulėčiau ir laukčiau, kol pabus, kad galėtume pasikalbėti, nes kalbantis nereikia daug galvoti, gana tik berti žodžius.

Nors ligoninė pilna žmonių, aš vienišas. Sykiais man skauda galvą, bet skausmai tiek aprimo, kad man nepatinka tyli sužeistųjų draugija. Vis dėlto dar tiek nepasitaisiau, kad atėjusios seselės galėtų mane kiek pašnekinti.

Užsimerkiu, kad nematyčiau to nepažįstamojo, ir trumpam parsigaunu namo. Mama išėjusi pas kaimynus, tėvas sėdi supamajame krėsle ir skaito kelių savaičių senumo laikraštį. Laikraščiai perkelia ten, kur kas nors vyksta, nesvarbu, kad jie kelerių metų senumo. Pas mus jie visada skaitomi – nauji ir seni, vietos ir valstybiniai, kartais ir užsieniniai, jei koks tėvo draugas ten būna atradęs tėvą itin dominančių dalykų. O juk tėvą bemaž viskas domina.

Laikraščio skaitymas yra netrikdoma veikla, ir ją nutraukia tik tas, kuris skaito. Tėvas dabar veda akis per puslapį ir klausosi lietaus. Jis pripratęs prie tylių vakarų ir net nelaiko jų tyliais, nes ir lietus sudaro žmogui draugiją. Vis dėlto aš žinau, kad tėvas jau laukia šeštadienio, tada eina pas kaimynus klausytis radijo,

pasišnekėti su jais. Tėvas nepajėgia miško keliuku vaikščioti taip dažnai kaip mama, o arklio vien dėl pramogos nenori varginti. Jei vidury savaitės pasaulyje atsitiks kas nors ypatinga, Lėna apie tai praneš. Gal ir karas turi kokią nors prasmę, o pasiklausius radijo atrodo, kad turi.

Ir šįvakar mama šnekasi su Lėna, mezga kaimynų krosnies šilumoje arba padeda kepti duoną. O gal Lėna vykdo kokią nors lotos* užduotį, kas žino, gal visai čia pat. Kad ir kur ji dabar, iš čia pas ją nenusikasiu.

Lova siaura, užvalkalai dar kvepia švara, nors guliu tuose pataluose ne vieną dieną. Gal juos pervilko tada, kai buvau praradęs sąmonę? Ar dažnai taip atsitikdavo, ar aš dariau į lovą, ar kalbėjau nesąmones? Užsitraukiu apklotą iki nosies. Kartais, kai guliu užsimerkęs ir kas nors įžengia į lempos šviesą, po vokais sukibirkščiuoja. Išgirstu kažką bėgant, koridorius atmuša žingsnių aidą. Krūpčioju, nors tai ne karo garsai, tikriau, karo, bet tai lauko ligoninės kasdienybė. Reikia priprasti prie jų, nusiraminti. Gali kliudyti bet kurią kūno vietą – galvą, net smegenis, tik ne dvasią, nes tada bus bėdos.

Kaimynas sušnara, gurkteli sausa gerkle, atsidūsta. Pramerkiu akis. Jis stebeilija į lubų ir sienos sandūrą. Lūpos juda, kužda kažką apie kalno trolį, ūgiu pranokstantį visas viršūnes. Kilsteliu ant alkūnių ir šnibždomis pasisveikinu, kad žmogus neprapultų savo miražuose. Jis neatsako, o šneka toliau. Nikolajus laisvas, – ar šitaip jis sakė?

– Dabar miegokit, – patariu.

– Kalnas.

Pasilenkiu arčiau ir sukuždu, kad Nikolajui baigėsi blogai daugiau nei prieš dvidešimt metų, kad jau nėra ko jaudintis.

---

* Lota – sukarintos moterų organizacijos „Lotta Swärd“ narė. (*Visos pastabos – vertėjos.*)

– Laisvas.

– Carą laikė ne čia, o toli rytuose. Uralo kalnuose.

Nesakau, kad per šį karą pamažu to siekiama. Vyro lūpos susičiaupia, akys blyksteli ir užsimerkia.

Rytą parsvyrinu iš tualeto į lovą ir matau, kad naujokas jau nemiega. Galva dar pagalvės duburyje, apklotas užtrauktas iki smakro, nors padėjėja paliko ant spintelės dubenėlį košės. Vyras pažvelgia į mane, ir aš matau, kad jis jau sąmoningas.

– Dar nesinori valgyti? – klausiu.

Jis papurto galvą.

– Imkit jūs.

– Tuoj ir man dubenėlį atneš, – sakau. – Tegul stovi, gal vėliau norėsit. Suvalgysit ir ataušusią.

Jis kažką tyliai tarsteli ir nukreipia akis į lubas. Įrėplinu į lovą ir sakau, kad mums pasisekė.

– Čia valgyti atneša paskiausiai. Košė visada vienoda, bet sriubon pakliūva nemažai skanumų nuo puodo dugno.

To žmogaus apkloto kraštas vis sušnara, kai smakras nuknemba ant krūtinės. Jam sunku ryti.

– Ar gerklę skauda? – klausiu.

– Jau neskauda, tai jau praėjo.

Pokalbis mezgasi nelengvai, o dar tik dienos pradžia. Seselei atėjus pasiteirauti, kaip jaučiamės, vyras sumirksi ir mėgina atsisėsti.

– Sarakorpis turi gulėti. Kaip jaučiatės?

– Kaip toks. Netvirtas... kaip vadinasi... prie namo sienos pastatytas... molbertas.

Seselė ištaria kelis malonius žodžius ir paragina valgyti. Jos raginimas skamba meiliau nei mano, ir Sarakorpis linkteli galvą.

Matyt, į kiekvieną ligoninės bendrą turėčiau žiūrėti kaip į kūdikį, ne kaip į tėtušį, gal tada pataikyčiau kalbos toną.

Seselei išėjus, apklotas vėl sušnara. Sarakorpis nuryja ir sako:

– Prieš karą vasarą stovėjo toks... Molbertas, prie didžiojo sanatorijos pastato sienos. Vaikai sumeistravo, net piešė užsilipę, nors tas tirtėte tirtėjo.

Jis stipriai užmerkia akis, stengiasi nesubyrėti, – tas išklibęs žmogelis. Kai skauda, taip būna, prisimenu aš. Užėjus skaudesiams, kvėpavimas padažnėja, pasaulis aptemsta, ir lieka vien „aš aš aš“. Iš sąmonės gelmių, baimės sūkurių išsiveržia ant kaktos šaltas prakaitas. Seselė galėjo užtrukti ilgiau, pašnekinti Sarakorpį, nes aš taip staiga negaliu sugalvoti jokio kasdieniško dalyko, kad atitolintų jį nuo skausmo.

Pasakau kažką apie saulėkaitą, bet jis tartum negirdi.

– Sanatorijos? – klusteliu.

Ranka išnyra iš po apkloto, pirštai spaudžia smilkinius, mintys susiveja.

– Dirbau ten, – sako Sarakorpis, – Kankaristo sanatorijoje. Bet kare daugiau nesveikuojančių. Todėl ir aš čia. Prisistačiau, kai pašaukė.

Jis ištiesia ranką, paima nuo spintelės rankšluostį, nusišluosto kaktą.

– Kada pašaukė?

– Iš pat pradžių ir dabar.

– O kliudė dabar?

– Taip. Tas tvarstis. Mažai ką prisimenu. Karščiavau, sumišo galva.

– Gal pakviesti seselę, kad paaiškintų?

– Nereikia, man jau viską papasakojo.

Iš karto pamanau, kad vėl pradėjo kliedėti, betgi tai anatomijos terminai, Sarakorpis dirbo sanatorijoje ir tikrai juos moka:

– *Musculus gastrocnemius, soleus* ir *tibialis anterior* labai pažeisti. *Fractura fibulae* ir *fractura tibiae*.

– Skamba kaip užkeikimas.

– Paprastai tariant, sutraiškyta blauzda.

– Nelengvas sužalojimas.

Tada nutylame, kad kalba nenukryptų ten link, kur nederėtų. Pasidžiaugiu, kad Sarakorpio sužalojimams gydyti užteko chirurgo peilio ir tvarsčių. Ir lengvai, ir nelengvai sužalotas kareivis pradeda drebėti, verkti, palūžta, bet tik tuomet, jei sužalojimas lengvas, gydytojai ir seselės rauko kaktas ir griežtai klausinėja.

Koridoriumi atskuba padėjėja su košės puodeliu ir užsuka pas mane.

– Ir jums, Kilkaniemi, prašom. Jau šiek tiek praaušo.

Pradedu valgyti. Sarakorpis guli užsimerkęs, kakta vėl išrasojusi.

Kraujas teka gyslomis, o gyslos – po oda.

Štai apie ką pradeda kalbėti Sarakorpis, kai pagaliau išsipasakojame apie namiškius: jis – apie žmoną ir dukterį, aš – apie tėvą, motiną ir Lėną. Ir, aišku, apie tai, kas mudu sieja. Sarakorpis labai išsilavinęs, savarankiškai studijavęs visokius mokslus. Gali parapija po parapijos nusakyti kelionę iš čia iki savo namų, taip pat kalvagūbrius, ežerus ir upes, geležinkelius, laivų maršrutus ir vieškelius, miestus ir kaimus, paminėdamas jų gyventojų skaičių ir didžiuosius įmonininkus. Jis pasakoja apie tą kelią su malonumu, lyg nuolat vaikščiotų juo dėl pramogos, ir taip tiksliai, kad ir aš galėčiau tą kelią nueiti, ir man jau atrodo, kad net ir nuėjau.

Sarakorpio galva prikimšta žinių, gal todėl jį taip kamuoja nerimas. Liūdesys srūva kiaurai smegenų, regis, jos tik sietas.

– Kankaristas prie didelio miško, vadinamo Vehkasalu. Iš ten jaunystėje išėjau.

Jis nuo miško takelio galo nuėjo iki namo mieste, o aš priešingai – norėčiau pasilikti tokio takelio gale, triūsti laukuose, uosti žemę, vandenį ir vėją.

Paklaustas, ką dirbo, Sarakorpis tylomis stebeilija į lubas. Ryja seiles, ir aš laukiu, nes, šiaip ar taip, jis nori kalbėti.

– Aš masažuotojas, – sako Sarakorpis. – Anksčiau masažuodavau tik tokius, kurie turi rankas ir kojas. Aš gerbiu žmogaus kūną.

Iš balso suprantu, kad tie žodžiai sveria daugiau.

– Stengiuosi, kad ligonis atrastų sąsają su jutimais ir raumenimis, – tęsia jis. – Kūnas jam draugas, netgi daugiau, kūnas – tai pats žmogus. Kai apninka skausmai, ligoniui kūnas tampa priešu. Aš turiu tai pakeisti.

Apie asmeniškiausius dalykus iš pradžių kalbamės vakarais. Juk vakare žmogus, net neišgėręs, būna mažumėlę apsvaigęs, atviresnis, jautresnis. Vis dėlto greitai pajuntame, kad vakarais ligoninėje pernelyg tylu, kad per daug ausų mus girdi, o ir seselės budrios, kaipmat ateina varyti į sapnų šalį, išgirdusios, kad šnabždamės. Tad sudėtingus dalykus gvildenam vidury dienos, kai į ligoninę veža aimanuojančius sužeistuosius, kai seselės siuva pirmyn atgal, kai salėse aidi įsakmūs gydytojų nurodymai.

– Priešakinė linija suiro, – kužda Sarakorpis. – Puoliau ten link, kur girdėjau šaukiantis pagalbos ar vien rėkiant. Laikiau rankose šiltas žmogaus žarnas. Rankiojau nukirstas rankas ir kojas, tvarsčiau skutais atskarusią kūno odą.

Iš pradžių, kai užeidavo žmogų nuplėštom kojom, drebėdavo net po viskam prisėdęs parūkyti prie tvarstyklos. Sykį užėjęs gydytojas patarė pernelyg neimti to į širdį. Paguodė, kad pripras ir nešios galūnes kaip malkas, kai reikės.

– Neaiškinau jam, kad man tai netelpa galvoj. Tai, kad kūnas luošinamas kažkieno leidimu.

Sarakorpis padeda galvą vėsesnėje pagalvės pusėje ir bemaž nusišypso.

– Žmogaus kūnas gražus. Kraujagyslės, nervinių ląstelių ataugos, liaukos, raumenys, sausgyslės ir kaulai – viskas susipynę taip tobulai, kad iš anatomijos knygų mažai ką suprasi. Kai žmogus atsigula ant masažuotojo stalo, šitai matyti. Įtampai atslūgus, jis atgauna savo pavidalą.

Niekas nesuteikia teisės žaloti kito kūną – kitą žmogų, – nei valstybės siekis, nei noras užkariauti, nei gynyba.

Šitaip sako Sarakorpis, ir aš apsižvalgau. Jis kalba taip, kaip autoriai tų smulkiomis raidelėmis atspausdintų veikalų, kuriuos užsisakydavo tėvas tuolaik, kai jie dar buvo spausdinami. Pacifistų knygelių tiražai buvo nedideli, o jų dvasia virpsėjo taip toli nuo karą užkūrusios tikrovės, kad jose skelbiamus straipsnelius visi galėjo skaityti kaip pasakas.

Kuo daugiau Sarakorpio klausausi, tuo man aiškiau regisi, kad mudu galėtume susikeisti vietomis. Aš galėčiau būti jam tėvas, o jis man – sūnus, išmintingas vaikas, pažįstantis pasaulį, bet ne žmogų.

– Tikrai ištvėriau, – sako jis. – Įpratau nešioti tas malkas. Pasilenkti prie pat sužeistųjų, kai reikėdavo raminti. Jie savo atvirų pilvo žaizdų nematydavo – ir mirti mažiau bijodavo.

– Matyt, belieka tik melstis, – sakau. – Kad ištvertume. Kad visi ištvertų.

Vieni nusipiešia ant amunicijos kaukolę, kiti į vidinę kišenę įsideda mažytį Naująjį Testamentą. Sakytum, kaukolė ar knygelė sulaikytų kulką.

– Kai sunku, prisimenu, kad viskas nulemta iš anksto, – tarsteliu. – Nors tuo netikiu. Bet likimą lengviau suvokti nei atsitiktinumą.

– Aš irgi stengiuosi panašiai galvoti, bet neatsiplėšiu nuo fizikos ir chemijos. Dievas, net likimas, tarp jų neįsiterpia.

Už lango zylės čerškia paprastas melodijas. Dabar pavasaris. Pelkės jau pamaži atsileidžia, jų viduriuose laikosi tūkstantmetės durpės, sruvena upeliai. Gamta derminga, žmogaus prigimtis taip pat. Gyslomis tebeteka kraujas.

Sarakorpis užsimerkia, vėl traukiasi. Jis nepanašus į bailį, ir į maištininką nelabai panašus, tik į pavargusį, be kovos pasiduodantį žmogų.

– Tegul daro, ką nori, – šnibžda jis. – Bet daugiau nerankiosiu kūno dalių.

Nepasiduok, kartoja mums visi nuo mažumės, taikos ir karo metais, nors pasiduodantis galiausiai pasirodo kaip drąsiausias.

– Nemaniau, kad rusų revoliucija taip ilgai tvers, – sakau. – O prabėgo jau ketvirtis šimtmečio.

Sarakorpis rašo laišką, tad pasižiūri pro kojūgalį į tolį, linkteli galvą. Laukiame, kol pravės sriuba. Dubenėlis netikėtai pilnas gardėsių, skystimo visai nedaug.

– Tėvas visada primena, kad būdamas jaunesnis caras Nikolajus pasisakė už taiką.

– Tikrai? – klausia Sarakorpis.

Norėčiau pasikalbėti su juo apie jo kliedesius, paaiškinti, kodėl jis neteisus, tik nežinau, kaip. Gal jis jau išsivadavo iš košmarų, o gal tik apsimeta.

Papasakoju jam apie savo namus – pirkią, laukus ir mišką, kur net tiesiausiu takučiu pas kaimynus einant užtrunkama penkiolika minučių – ir aš tiek užtrunku, nors skubėdamas pas Lėną nepaisau šaknų nei šakų. Papasakoju, kad Kilkaniemyje atsiradom tada, kai tėvas paveldėjo sodybą iš pusbrolio. Tėvai

ten persikraustė iš miesto, todėl mąstė kitaip nei daugelis vietos žmonių.

Kiekvienas turi elgtis taip, kaip liepia sąžinė, priminė tėvas su motina, kai gavau šaukimą, ir neniurzgėdamas susiruošiau. Juodu manė, kad ne kariauti reikia, o steigti tarptautines policijos pajėgas saugoti sienoms nuo pažeidėjų ir susirėmimų šalies viduje.

– Caras, sako, irgi kitados kalbėjo, kad šių laikų ginklai pernelyg pavojingi.

– Seniai taip manoma, – atremia Sarakorpis, sulanksto laišką, įdeda į voką ir nupiešia kamputyje apvalainą paukštuką. – Kai žmonės pradėjo naudoti kilpinius lankus, popiežius norėjo juos uždrausti. Strėlės perverdavo net šarvus. Ginklais naudotis galima, bet negerai, jie žudo per greitai.

– Iš caro Nikolajaus visi juokėsi, – priduriu aš. – Daug kas sakė, kad jis šneka nerimtai, kad tik didelio karo pradžią vilkina, kol bus baigtas tiesti Sibiro geležinkelis.

– Gali būti.

Pasiimu sriubos dubenėlį, išgriebiu šaukštu bulvės gabaliuką. Druskos užtektinai, kai paragauju, lūpų kampučiuose nevalingai virpteli šypsnys. Ir Sarakorpis kurį laiką valgo tylomis. Prie gimnastikos sienelės keletas apsveikusiųjų lošia kortomis. Kiekvienam sugipsuota ranka ar koja, tad atgal jie grįš negreitai. Lošimą lydi santūraus džiaugsmo šūksniai. Mudu su Sarakorpiu pasižiūrim į lošėjus kaip terasoje pietaujantys senukai į kieme rungtyniaujančius jaunuolius.

– Matyt, ir valstybės galva gali būti idealistas. Bent jaunystėje? – klausiu.

– Gali, ir daugelis iš jų turbūt idealistai. Bet Nikolajus geriau prisimenamas dėl kitų dalykų.

– Pas mus ant sienos kabo jo portretas. Tiesa, jei plačiai atidarai duris, jo nematyti.

Vaikystėje dažnai užeidavau į kambarį pasižiūrėti buvusio valdovo. Vešlūs ūsai, didelės, liūdesio temdomos akys. Tas veidas labai taikingo žmogaus – lygiai taip pat jaunasis Valkealos pastorius, mano galva, būtų tikresnis Viešpaties sūnus nei tas susivėlęs, išsekęs vyras iš altoriaus paveikslo. Ar tai Jėzus, pakuždom paklausiau mamos, pirmąkart pamatęs pastorių prie altoriaus. Jo akys buvo malonios, rudi plaukai gobė galvą lyg dailiai suklostyta šilkinė skara.

– Ką manai apie dabartinius karo vadus? – klausia Sarakorpis ir padeda ant spintelės tuščią dubenėlį.

– Nelabai ką, – atsakau. – Tikriausiai jie tokie pat kaip visi.

– Aš dažnai galvoju apie jų negales.

Sarakorpis pasilenkia arčiau ir sako spėjantis, jog karo vadus, kad ir atradusius sąjungininkų, kamuoja bent jau hemorojus. Ir Suomijos vyriausiąjį vadą taip pat, nors gana lieknas. Bet ir laibiems žmonėms hemorojaus mazgai kartais paūmėja gal todėl, kad gerai maitinasi ir per greitai suvirškina maistą. Fizinė vadų būklė taip pat palyginti prasta, nes jie naudojasi daugybės tarnų paslaugomis. Eidami pėsčiomis ir jodami raitomis, didieji maršalai uždūsta, mėgina tai nuslėpti ir blogai jaučiasi, nes trūksta deguonies. Juos visus neabejotinai galuoja ir pilvo skausmai, nes derybose tenka sėdėti, be to, visur tiekiamas tik geriausias maistas. Kai pagalvoji apie sveikatos bėdas, nenuostabu, kad jų širdys linkusios ne į užuojautą, o į agresiją, – mąsto Sarakorpis.

Nieko neatsakau, tik pamaži pasidairau, ar niekas šito negirdėjo. Sarakorpis sakinius formuluoja rūpestingai kaip profesorius per paskaitą, ir man lengva jo klausytis. Apie aukšto rango karininkus Sarakorpis kalba tartum iš šalies, sakytum, tie jau būtų įkalinti istoriniuose veikaluose. Jo žodžiai nusileidžia kaip gaubtas, po kuriuo mudu saugūs.

– Pagalvojau ir apie tai, kaip juos reikėtų gydyti, ir apie tai,

kaip jie atrodytų ant masažo stalo, su rankšluosčiu ant juosmens ir plika nugara.

Kiek patylėjęs, Sarakorpis tęsia:

– Ant masažo stalo ir garsenybė suglęžta. Odos raukai atkąra, matyti intapai ir apgamai, vėjaraupių randeliai, pleiskanos, kartais ir grybelis. Kai atsikelia po masažo, balsas nuo ilgo gulėjimo šaižus, nosis užsikimšusi, akys jautrios šviesai.

Įsivaizduoju pasižymėjimo ženklais apsikarsčiusį aukšto rango karininką, kuris, kamuojamas skausmų, išsikviečia masažuotoją ir jo stiprių rankų minkomas išglemba ir, nuoilsio ištiktas, pavargęs parslenka į savo gražią lovą pokaičio. Tik su uniforma jis atrodo grėsmingai.

Sarakorpis šneka, aš klausausi, tarpais nusijuokiu, pats ką nors įterpiu. Tįsau laimingas po mūsų saugiuoju gaubtu. Pagalvoju, kad lauko ligoninės ramybėje mudu galim nutolti nuo malkų, sukrautų priešakinėje linijoje, kultūringai šnekučiuotis, ir sykiu suprantu, kad galbūt klystu. Kad mes galbūt jau priartėjom prie žlugimo ir smegenys tvarkingai šalina nebereikalingą turinį. Tėvas pasakojo jaunystėje matęs tokių dalykų, mat jam tada teko kelis mėnesius gydytis nerimą. Sykį į ligoninę mėgino įsiprašyti vyras, bet jis taip protingai apibūdino savo dvasios bėdas, kad gydytojas išsiuntė jį namo. Jūs sveikutėlis, pasakė. Žmogus grįžo namo ir iškart pasidarė galą.

Galvos skausmas jau nekamuoja, ir gydytojas nustatė, kad mano akys sveikos. Privalau grįžti ten, iš kur atvažiavau. Sarakorpį siunčia kitur. Jo kojos sužalojimas sunkesnis, jis paklius į karo ligoninę.

Rytą Sarakorpis guli ant neštuvų vestibiulio kampe, laukia sanitarinės mašinos. Pavydžiu, nors numanau, kad jam bus sunku

bent jau tada, kai koja pagis ir teks vėl pradėti dirbti. Pats išvažiuočiau tuoj pat. Nemalonius darbus norisi atlikti greičiau – tiek mėšlą mėžti, tiek mirti.

Sėdžiu ant taburetės šalia Sarakorpio. Ištiesiu kojas, nes gulint lovoje raumenys apstingo.

– Caro nužudymas ir tave prislėgė? – klausiu. – Karščiuodamas kažką kalbėjai apie Nikolajų.

Sarakorpis pasižiūri į mane, gūžteli pečiais.

– Nežinau. Ką aš sakiau?

– Kažką šnekėjai apie kalnus. Ir apie Nikolajų.

Jis šypteli, bemaž nusijuokia – pirmą kartą.

– Tai tik pasaka. Vokiečių padavime kalbama apie žmones kankinantį milžiną Nikelį.

– Ar jis kaip nors susijęs su mūsų kalnais?

– Šiek tiek. Bent jau kartais taip manau. Ar žinai, kokio metalo visiems reikia per karus?

Laukiu, kol Sarakorpis atsakys, bet jis įsibeda tiesiai į akis ir žvilgsnio neatitraukia. Trūkteliu pečius.

– Tokio, kuris atlaiko smūgius ir smarkiai niokoja?

Jis kinkteli galvą, pasilenkia arčiau. Atsisėdu ant taburetės patogiau. Dar valandėlę pabūsim kitur, pasikalbėsim – kad ir apie ginklus.

– Karas ir prekyba laikosi vienodo įstatymo, – sako Sarakorpis. – Sukuria paklausą, o paskui ją tenkina. Vienai pusei pasigaminus tvirtą šarvą, antra pusė turi pasigaminti tvirtesnį pabūklą ir šaudmenų šarvui pramušti.

– Kaip to pasiekti? – klausiu aš.

– Plienas patvaresnis, kai jį sulydo su nikeliu. Šito metalo dabar reikia visiems.

– Ir Suomijoje ką tik pradėjo veikti nikelio kasykla.

Ligonių skyriuje pasigirsta barkščiojant – surenkami košės

dubenėliai. Sarakorpis žiūri į ilgą kabyklą vestibiulyje, kur anksčiau mokinukai kabindavo paltus.

– Taip, pradėjo, – lėtai ištaria. – Arkties vandenyno pakrantėje, Petsame. Vokiečiai ten dabar kasa nikelį.

Į ligoninės kiemą burgzdama įsuka eglių šakom apdangstyta sanitarinė mašina. Išvažiuoja trys ligoniai – Sarakorpis ir du vaikinai, jaunesni už mane, vienam tvarstis dengia akis, antram apvyturiuotas rankos strampas. Visų akys apjuodusios, bet Sarakorpio veidas dar prakaulesnis nei tądien, kai čia atsirado. Sriuboje būdavo visokių gardumynų, bet per savaitę jis sulyso taip, lyg būtų panūdęs išnykti. Bruožai paaštrėjo, veidas primena kaukę.

Sanitarinės mašinos tarpduryje Sarakorpis pakelia galvą ir pamojuoja.

– Iki pasimatymo, Mikai.

Mašina išvažiuoja. Pagalvoju, kad kelionę jis atlaikys. Duobėtame vieškelyje sanitarinė mašina šokčios, bet Sarakorpis užsimerks, jo kūnas atsipalaiduos. Jis dar turi gražaus laiko: kaulai nesugis kelias savaites, raumenis reikės ilgai mankštinti. Sarakorpis atakuoja ten link, kur kelias veda – iš karo į taiką.

Atsisėdu ant kieme šiurpsančio kelmo, prisidegu cigaretę. Ateis laikas, Sarakorpis grįš į darbą sanatorijoje, o klientų sanatorijoje bus daugiau nei bet kada. Jis gydys fantominį skausmą, ramstys pradėjusius vaikščioti luošius, padės išsirinkti tinkamus protezus, masažuos galūnes – ir sveikas, ir strampgalius. Visą likusį gyvenimą taisys tai, ką sugadino karas.

Sanitarinė mašina, išmaknojusi pavasariniu keliu, dingsta iš akių. Krankteli varna. Frontas, anapus miškų ir pelkių, tylus, sakytum, nūdienos ginklai būtų pakeisti kilpiniais lankais ir ietimis.

– Kilkaniemi, gal grįžtumėt vidun? – klausia padėjėja už nugaros. – Gydytojas kviečia.

Atsisėdu ant kėdės prie gydytojo darbo stalo. Jis išsitraukia

mano kortelę ir garsiai perskaito, kas parašyta apie akių sužalojimą.

– Sakėt, kad nežinot, kaip jus sužeidė.

– Nežinau.

– Viskas užtemo, ir tiek?

– Taip. Sprogo netoliese. Praradau sąmonę, o atsipeikėjęs nieko nemačiau.

Gydytojas linkteli galvą.

– Buvo kraujosruvų, nedidelių žaizdelių. Ir galvą skaudėjo.

– Trenkė smarkokai.

– Bet nieko rimto nenutiko.

Mes dviese. Nėra ko baimintis. Prisimenu triukšmą, riksmą, dunkstelėjimą už nugaros, kai kažkas parkrito. Tuoj ir aš, suspėjau pagalvoti. Ausyse sušvilpė šaudmuo, o gal siaubas, ir tada smogė.

– Užduosiu keletą klausimų. Pasakykit, ką reiškia: „Verčiau žvirblis rankoj nei briedis girioj."

Atvirai nenusistebiu, tik antakius trūkteliu, nes klausimas labai kvailas.

– Kad turi pasitenkinti tuo, kas duota. Kad radus markę nereikia pirkti loterijos bilieto.

– O ką reiškia „riedantis akmuo nesamanoja"?

– Jei erzeliosi, proto neįgysi.

– Hmm, – mykteli gydytojas ir kažką užsirašo. – Kiek bus devynikart devyni?

– Aštuoniasdešimt vienas.

– Dvylikakart dvylika?

Tikriausiai tas klausimas turėtų sugluminti, bet man lengva skaičiuoti. Atsakymą įsiminiau jau mokykloje, nes man tuomet patiko dvylika – Kalėdų mėnesio skaičius. Dabar labiau patinka šešetas, kuriuo prasideda vasara.

– Šimtas keturiasdešimt keturi.

– „Aukštai kilsi, žemai pulsi."

– Beveik tas pats kaip „daug norėsi, mažai turėsi".

– O kaip jūs parpuolėt? Iš baimės?

Gydytojo skruostikauliai kūpso kaip kumščiai. Žemiau juda lūpų linija. Gal tokios išraiškos juos moko jau universitete, o gal ji sustingsta veide bėgant metams, pamažu supratus, kad pasaulyje per akis ligonių, kad galiausiai visi mirs ir kad nieko nepakeisi. Gydytojų kova bergždesnė nei mūsų. Jie nespėlioja, o žino, kad laukia neišvengiama baigtis.

– Laikiną regėjimo praradimą gali lemti psichologinės priežastys, – sako gydytojas. – Tik taip galiu paaiškinti jūsų negalavimą.

Nemalonius darbus norisi atlikti greitai. Gal iš baimės pasimaišė protas ir ėmiau kurstyti save mirti, bet pavyko tik apakti.

– Negaliu pasakyti, kas atsitiko, – sumurmu.

Juk jis turėtų žinoti, kad, reikalui esant, žmogus pasikeičia. Kad vėliau minčių, nulėmusių tą pasikeitimą, jis gali ir nesučiuopti.

– Nenusiminkit. Jūs protingas žmogus. Nedidelių paklydimų pasitaiko.

Nieko neatsakau, ir gydytojas šiek tiek griežčiau priduria:

– Juk jūsų tėvas izoliuotas.

– Buvo izoliuotas, bet tik iš pradžių. Dabar jau ne.

Gydytojas kažką užsirašo, pasižiūri į laikrodį.

– Ar šeimoje buvo neurastenikų? – klausia.

Patraukiu pečiais. Gydytojas padeda mano popierius į šalį, suneria rankas ir atsiremia į stalą.

– Jūs nepanašus į neurasteniką. Priešingai, atrodot labai žvalus.

Žiūriu jam pro petį į langą. Beržo šakos raižo dangų, skvarbo žydrumą juodai, rodos, pasaulis daužėja.

– Galvos sužalojimo pasekmių nėra. Tai buvo tik lengvas smegenų sukrėtimas.

– Daugiau manęs netirsite? – klausiu. – O jeigu vėliau pasireikš...

– Po tokio sukrėtimo nepagydomų pažeidimų nebūna. Jūs sveikas, jaunuoli. Jeigu išsiųsčiau į karo ligoninę, ten patikrintų gerokai griežčiau.

Vėjas judina šakas, dangaus įtrūkiai cypčioja, tuoj tuoj pabirs aiženos.

– Gal viską baikim čia? Rytoj galėsit grįžt. Ką pasakysit?

Linkteliu galvą.

– Fronte turit artimų draugų?

Paminiu eilinius Jokineną ir Reinikaineną bei jaunesnįjį seržantą Raitalą. Jų pavardės pirmiausia iškyla atmintyje, nors nė vieno gerai nepažįstu. Su jais galima tylėti, su kitais – ne. Galiausiai priduriu mediką Osį Sarakorpį, pagalvojęs, kad mūsų keliai dar kada nors susikirs.

Gydytojas užsirašo pavardes ir pažada pasirūpinti, kad iš pradžių mane paskirtų į vieną pamainą su Jokinenu, Reinikainenu ar Raitala.

Po pietų išeinu į lauką. Pamankštinu kulkšnis, kelius, palaipioju laipteliais aukštyn žemyn, nužirglioju iki kampo ir grįžtu atgal. Raumenys turėtų atlaikyti. Kai bėda, žmogus elgiasi kaip žvėris, gelbsti ne smegenys ir rankos, o kojos.

Kelyje girdėti dardant. Sanitarinė mašina už posūkio sulinguoja ir lėtai įsuka į kiemą. Padėjėja ir dvi seselės nulipa laiptukais ir laukia. Pasitraukiu prie sienos, nes nenoriu trukdyti ir žiūrėti į sužeistuosius iš arti.

Sanitarinė mašina sustoja prie pagrindinių durų. Atsidaro

galinės kėbulo durys. Iškelia pirmuosius neštuvus. Juose guli jaunas vyras, akis dengia tvarstis. Vyro veidas ramus, burna kiek pražiota, viena ranka guli ant krūtinės, kita atverstu delnu tįso ant neštuvų krašto. Jis jau išėjęs. Paskui iš sanitarinės mašinos išneša žmogų su rankos strampgaliu ir kraujo dėmele ant tvarsčio. Žmogelis nubalęs kaip drobė, išsižiojęs.

Sarakorpį iškelia paskiausiai. Akys užmerktos, veidas sumenkęs dar labiau nei prieš kelias valandas, veidas primena paukštį, sakytum, sakalą, kokio jau nepamatysi gamtoje.

Seselės, vairuotojas ir padėjėja išsirikiuoja prie neštuvų. Aš blaškausi aplinkui, gyvi žmonės kaip skydas stovi tarp manęs ir mirties.

– Pataikė? – klausia seselė, nors nei žmonės, nei mašina nesuknežinti.

– Ne, – tyliai atsako vairuotojas. – Nutekėjo smalkių.

Pusiaukelėje, automobiliui įveikus prasčiausią atkarpą, vairuotojas sustojo, įmetė malkų į baką, tada pasižiūrėjo, kaip laikosi sužeistieji.

– Iš karto supratau. Keliu važiavo miškavežis, tie žmonės padėjo. Iškėlėm ligonius į lauką, mėginom gaivinti. Jau nieko negalėjom padaryti.

Gydytojas – tas pats, su kuriuo šnekėjausi, – stovi ant viršutinės laiptų pakopos, rūko ir purto galvą.

– Liūdna, tikrai labai liūdna.

– Reikėjo geriau žiūrėti, – murma vairuotojas. – Kai dirstelėjau pro langelį, kilo tik viena mintis: gerai, kad užmigo.

– Betgi negalėjot numanyti.

– Jie nesikankino, – priduria seselė.

Visi linksi galvomis, vairuotojas stovi sulinkęs, čiupinėja kepurę. Atsitraukiu ir vėl priartėju prie jų, slogios bangos muša, blaško mane pirmyn atgal. Karas griaudžia už miškų, pelkių ir

galvoje. Ten, kur kulkos nepasiekia, žudo dujos. Šitaip galvoju, nors nereikėtų, juk tyčia to niekas nedarė.

Sarakorpio veidas dabar be jokios išraiškos, nematyti nei palengvėjimo, nei kančios, ničnieko. Koja sužalota, bet kūnas atrodo sveikas. Jis numirė taip, kaip būtų numiręs senatvėje: akys užmerktos, rankos ir kojos, pirštai vietoj, kaukolė neįskilusi. Smalkės galuoja ramiai, paprasčiausiai susupsto miegu. Jie guli mokyklos – ligoninės – kieme: trys gražūs negyvėliai, šalia išsirikiavusi personalo garbės sargyba. Aš vis labiau tolinuosi nuo jų. Kojos veda mane už mokyklos, prie medžių, aš traukiuosi link jų, nes su vienarūšiais būti jau negaliu.

Prispaudžiu kaktą prie pušies. Sakai kvepia taip kaip mūsų miške, bet tai manęs nenuramina. Sakai taip pat neatsiejami nuo karo. Bombų ir granatų išmaltame lauke tvyro žmonių ir medžių syvų garai.

Senose istorijose ir sakmėse veikia ne kareiviai, o kariai. Ir aš tą rytą, kai iškeliauju, jaučiuosi toks pat kaip karys iš pageltusių knygos puslapių, narsus ir garbingas. Darau, kas įsakyta, žengiu ten, kur liepta. Ausyse man kaukia, kūnas gąsčioja griausmų ir riksmų, bet aš vis tiek žygiuoju link priešakinės linijos.

Tai jau ne aš, nusprendžiu pats sau. Iš manojo „aš“ jokios naudos. Nes tik dėl jo žmogus bijo.

Raumenys galų gale susitaiko su ta mintimi, ir karys tvirtu žingsniu drožia mūšin. Jis stebisi, kad tai labai lengva, tereikia nustoti būti žmogum. Kaip jis anksčiau to nesuprato. Žmogus svarbus – jei ne kitiems, tai bent sau, bet, atsižadėjęs būti žmogumi, gali ramia širdim daryti tai, ko reikalauja didesnė galybė. Miko Kilkaniemio tėvas dirba žemę, bet nenorėtų, kad sūnūs dėl jos griebtųsi ginklo.

Liisa Valonen nuotr.

ANNI KYTÖMÄKI (Ani Kiutiomeki, g. 1980) – kritikų ir skaitytojų pripažinta suomių rašytoja, profesionali kartografė, savo kūryboje į gyvenimą mėgstanti pažvelgti „tyliųjų, nematomųjų“ akimis. Naujausias rašytojos kūrinys „Margarita“ 2020 m. pelnė svarbiausią Suomijos literatūrinį apdovanojimą „Finlandia“. Tai pirmoji autorės knyga lietuvių kalba.

„Margaritos“ istoriją pasakoja trys veikėjai, kuriuos suveda Kankaristo miestelis, nuo seno garsinamas netoliese įkurtos sanatorijos. Seni, kaip ir jos tėvas, čia dirba masažuotoja. Kareivis Mikas miestelį supančioje Vehkasalo girioje atsiranda labai keistais keliais, trečią pasakotoją – miškininką Antį ten atveda darbas. Ketvirtąja pasakotoja galima laikyti gėlavandenę perluotę lotynišku vardu *Margaritana margaritifera*, tebegyvenančią upėje, tekančioje per Vehkasalo girią.

Suomiją kamuoja pokario nepritekliai, jie paveikia ir Kankaristo miestelį: sanatorija uždaroma ir Seni netenka darbo. Vis dėlto jauna moteris greitai randa išeitį – išvažiuoja į Helsinkį, kur, kilus poliomielito epidemijai, reikia fizioterapeutų, galinčių padėti ligos sužalotiems žmonėms. Čia Seni susiduria su poliomielito paveiktu ketverių metų berniuku, o kartu ir su archeologu Aru, prieš keletą metų apvertusiu jos gyvenimą aukštyn kojomis.

Romano veiksmas vyksta 6-ajame dešimtmetyje. Per karą nemažą dalį teritorijos ir daugybę žmonių praradusi Suomija stengiasi atsitiesti, kompensuoti tai, ko šalis neteko. Statyboms, eksportui, pramonės fabrikams reikia medienos, tad valdžios nurodymu kertami miškai, vyriausybė priima įstatymus, kuriuos vykdant šalis turėtų atsigauti. Seni istorija liudija, kad toliaregiški ir geranoriški valdžios siekiai, vykdomi be atodairos, gali atsigręžti prieš pavienį žmogų.

Romane daug kalbama apie gamtą, kurios išlikimo simboliu tampa *Margaritana margaritifera* – perluotė, manoma, gyvenanti net 200 metų. Šį kiaute užsivėrusį moliuską – vieną seniausių būtybių pasaulyje, egzistavusią dar dinozaurų laikais, – per pastaruosius šimtą metų beveik visiškai išnaikino žmonių tuštybė ir pramonė. Retas šiandien žino, kad tas mažas padarėlis valo upės vandenį, o švaraus vandens reikia visiems.

ISBN 978-609-466-723-7

9 786094 667237

TYTO ALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt